

prof. dr hab. Jan Ślężyński
Akademia Wychowania Fizycznego
w Katowicach

Katowice, 18.07.2013

Recenzja rozprawy doktorskiej Józefa Patkiewicza
Związek nurkowania ekstremalnego z jakością życia
osób niepełnosprawnych

Światowy raport z 2011 roku podaje, że w świecie żyje ponad miliard osób niepełnosprawnych (15% populacji), zaś Narodowy Spis Powszechny z 2012 roku informuje, że w Polsce takich osób jest 5,5 mln (14,3% populacji). Niepełnosprawni korzystają ze wszystkich praw i swobód obywatelskich zgodnie z obowiązującymi aktami legislacyjnymi (Konwencja ONZ 2012, zalecenie nr R(92)6 Rady Ministrów UE 1993, Karta Praw Osób Niepełnosprawnych w Polsce 1997).

Egzystencja osób niepełnosprawnych warunkowana jest kompensacją w różnych sferach życia, w której wykorzystywana jest także aktywność sportowo-turystyczna, rekreacja fizyczna. Z tych powodów dysertacja Józefa Patkiewicza „Związek nurkowania ekstremalnego z jakością życia osób niepełnosprawnych” zasługuje na uznanie i poparcie. Jej autor jest powszechnie postrzegany jako znakomity instruktor i niezawodny działacz społeczny ruchu nurkowego w Polsce, a zwłaszcza na Dolnym Śląsku.

We wstępie doktorant przywołuje ewoluowanie pojęcia niepełnosprawności oraz podstawowe akty prawne regulujące funkcjonowanie osób niepełnosprawnych. Warto przytoczyć art. 1 Konwencji ONZ z 2012 roku: „Konwencja ma na celu promowanie, ochronę i umożliwienie wszystkim osobom niepełnosprawnym nieograniczonego korzystania z wszystkich fundamentalnych swobód i praw człowieka oraz promowanie poszanowania ich godności osobistej”.

W aktywności sportowo-turystycznej, rekreacji fizycznej niepełnosprawni napotykają na różne bariery: urbanistyczne, komunikacyjne, finansowe, psychiczne, społeczne. Ale jednocześnie owa aktywność sprzyja skutecznemu pokonywaniu tych barier, wzmacnia ich kondycję fizyczną i psychiczną.

Wśród dziedzin aktywności sportowo-turystycznej, rekreacji fizycznej dostępnych niepełnosprawnym jest także nurkowanie – autentyczna pasja Józefa Patkiewicza. Jest to swoista forma kompensacji, która – w opinii Lewickiego (1972) – może stać się skutecznym sposobem niwelowania przykrego uczucia niższości wynikającego z defektów fizycznych lub psychicznych.

Nurkowanie to ważna i atrakcyjna dziedzina turystyki kwalifikowanej, ale zarazem bardzo ryzykowna. Wdraża do samodzielności, odpowiedzialności, integruje społecznie, jest okazją do kompensacji, a nawet nadkompensacji (Patkiewicz 1995, 1997), poprawia samopoczucie i jakość życia, łagodzi skutki niepełnosprawności.

Bezpieczne nurkowanie niepełnosprawnych wymaga odpowiednich kwalifikacji i kompetencji, umiejętności posługiwania się aparatem nurkowym i przyrządami pomiarowymi, które nabywa się w drodze szkolenia i praktyki nurkowej. Znaczne trudności w opanowaniu nurkowania mają zwłaszcza osoby po amputacji lub z niedowładami kończyn dolnych. Do lokomocji podwodnej i jednoczesnej obsługi urządzeń koniecznych do nurkowaniu służą wówczas ręce, nie ma też możliwości wykorzystania płetw na stopach. Autor dysertacji opisuje znamienity przykład brytyjki Susan Austin, która współpracując z inżynierami i profesjonalistami w nurkowaniu skonstruowała podwodny wózek inwalidzki napędzany dwiema śrubami, wyposażony w plastikowe płyty do sterowania i dryfowania. Pokaz akrobacji nurkowych Susan w basenie wodnym w Londynie stał się bardzo oczekiwanym wydarzeniem podczas letnich Igrzysk Paraolimpijskich 2012 roku. Takie pojazdy stwarzają niepełnosprawnym nurkującym nowe optymistyczne perspektywy.

Celem badań doktoranta była ocena relacji między nurkowaniem a jakością życia osób niepełnosprawnych. Hipotetycznie zakładano, że nurkowanie korzystnie oddziałuje na ich jakość życia.

Badaniami ankietowymi objętych zostało 81 osób z dysfunkcjami narządu ruchu, 24 kobiety (30%) i 57 mężczyzn (70%) w wieku 27-70 lat (średnia wieku 43,9 lat), z których 40 osób uprawiało nurkowanie ekstremalne (grupa badana), zaś 41 osób nie wykazywało szczególnej aktywności sportowo-turystycznej lub rekreacyjnej (grupa kontrolna). Respondenci rekrutowali się z najbardziej popularnych klubów nurkowych na Dolnym i Górnym Śląsku, a także sporadycznie z innych regionów Polski.

W badaniach zastosowano dwa narzędzia: „Kwestionariusz poczucia jakości życia” opracowany przez Straś-Romanowską (1992, 2004, 2005) oceniający cztery sfery egzystencji człowieka – psychofizyczną, podmiotową, psychospołeczną i metafizyczną (po 15 twierdzeń w każdej sferze) oraz „Przymiotnikową skalę nastroju” oceniającą zadowolenie z życia w trzech podskalach – hedonistycznej, pobudzenia napięciowego i pobudzenia energetycznego Mattheusa, Chamberaina i Jonesa (Goryńska 2005).

Dane ankietowe poddano odpowiednim obliczeniom statystycznym z wykorzystaniem adekwatnych metod w celu wykazania poziomu istotności zróżnicowania międzygrupowego (nurkujący i nienurkujący) i wewnątrzgrupowego (większa i mniejsza niepełnosprawność) posiłkując się popularnymi testami: Studenta, U Manna-Withneya, χ^2 oraz korelacji rang Spearmana. Widoczne jest rozumne i przemyślane zastosowanie metod statystycznych w takich badaniach.

Badania wykazały, że niepełnosprawni nurkujący oceniali subiektywnie swoje życie zdecydowanie bardziej optymistycznie we wszystkich czterech sferach – psychofizycznej, podmiotowej, psychospołecznej i egzystencjalnej (metafizycznej) niż nienurkujący. Świadczy to o odczuwaniu większej szczęśliwości przez osoby uprawiające nurkowanie ekstremalne (tab. 6, ryc. 3a-

d). Interesujące jest również spostrzeżenie, że niepełnosprawni nurkujący odczuwali poprawę jakości życia bardziej w przystosowaniu wewnętrznym (sfery psychofizyczna i podmiotowa) niż zewnętrznym (sfery psychospołeczna i egzystencjalna). Interesujące jest to, że stopień niepełnosprawności (większa, mniejsza) nie różnicował osoby nurkujące pod względem przystosowania wewnętrznego i zewnętrznego (tab. 7), natomiast w grupie kontrolnej przystosowanie wewnętrzne osób z większą niepełnosprawnością było znamienne gorsze (tab. 8). Podobne refleksje wzbudza postrzeganie jakości życia przez osoby nurkujące i nienurkujące w kontekście wszystkich czterech sfer (tab. 9, 10).

Niemniej interesujące są porównania zadowolenia z życia osób nurkujących i nienurkujących oceniane „Przymiotnikową skalą nastroju”. Ponownie grupa nurków była subiektywnie istotnie bardziej zadowolona z życia – w świetle testu U Manna-Whithneya – niż osoby nienurkujące (tab. 11).

Porównywano jeszcze postrzeganie jakości życia przez niepełnosprawnych w młodszym (do 40 lat) i starszym wieku (powyżej 40 lat). Okazało się, że u osób nurkujących wiek nie miał znaczenia w subiektywnym, bardziej optymistycznym odczuwaniu jakości życia, natomiast nienurkujący w starszym wieku gorzej postrzegali własną egzystencję.

W pracy zaistniały pewne fragmenty niezręcznie przedstawione, niekiedy zbyt zawiłe. W podrozdziale „Osoby badane” (s. 25) należało zawrzeć wszelkie informacje dotyczące obu grup – nurkującej i nienurkującej, które niepotrzebnie dodatkowo znalazły się w zbędnym podrozdziale „Warunki socjodemograficzne” (s. 30-32). Stąd nieuzasadnione powtarzanie w obu fragmentach liczebności i wieku badanych osób niepełnosprawnych. Natomiast sensownie wykorzystano autorską punktową klasyfikację oceniającą stopień niepełnosprawności (tab. 2, 4), co pozwoliło zakwalifikować badane osoby do zespołów o mniejszych i większych dysfunkcjach (tab. 5). Okazało się, że wśród nurkujących jest niemal dwukrotnie więcej osób z większą

niepełnosprawnością, natomiast w zbiorowości nienurkujących proporcje są odwrotne.

Dyskusja wskazuje na duże odczytanie i kompetentne zorientowanie doktoranta w literaturze polskiej i światowej dotyczącej nurkowania. Godne polecenia jest zwłaszcza doniesienie Chenga i Diamonda (*Journal of Physical Medicine and Rehabilitation* 2005, 5), w którym podkreśla się walory rekreacyjne i rehabilitacyjne nurkowania sprzyjające poprawie samopoczucie i jakości życia osób niepełnosprawnych. Doktorant przybliżył przy tej okazji sylwetkę Angeliki Chrapkiewicz-Gądek z dysfunkcją kończyn dolnych poruszającej się na wózku, dla której nurkowanie stało się prawdziwą pasją życiową. Jako prezes Centrum Turystyki Podwodnej „Nautica” w Krakowie od lat szkoli niestrudzenie osoby niepełnosprawne w nurkowaniu. W 2008 roku na wózku inwalidzkim potrafiła pokonać wysokość 5200 m n.p.m. na Kilimandżaro (Afryka). W maju 2013 roku znalazła się w gronie finalistek Miss Polonia na Wózku.

W dyskusji – oprócz pewnych fragmentów, w których próbuje się nawiązać dialog z autorami polskimi i zagranicznymi – mamy zbędne powtórne omawianie i interpretowanie rezultatów badań. Tym niemniej potwierdzają one znaczącą rolę nurkowania ekstremalnego w życiu niepełnosprawnych, którzy doskonalą się w tej dziedzinie rekreacji i turystyki. Służą temu unowocześnione systemy szkolenia i hierarchizacja uprawnień nurkowych.

Bibliografia zawierająca 88 pozycji została właściwie dobrana pod kątem problematyki pracy doktorskiej. Wśród nich jest 30 pozycji anglojęzycznych i – co jest godne podkreślenia – 18 pozycji autora dysertacji dotyczących aktywności fizycznej osób niepełnosprawnych, a szczególnie turystyki i nurkowania.

Reasumując można stwierdzić, że recenzowana praca doktorska jest oryginalnym osiągnięciem naukowym, oparta została na badaniach ankietowych celowo dobranej zbiorowości osób z dysfunkcjami narządu ruchu, w których

wykorzystane zostały odpowiednie kwestionariusze ankiet, także własna oryginalna klasyfikacja dysfunkcji narządu ruchu, zaś wyniki zostały dobrze zaprezentowane tabelarycznie i graficznie oraz zweryfikowane adekwatnymi metodami statystycznymi. Ich rekapitulacją jest 10 wniosków, z których emanuje doniosła rola nurkowania w łagodzeniu skutków niepełnosprawności. Te walory znakomicie uosabia sam doktorant z dysfunkcją narządu ruchu – wieloletni instruktor i nieustrudzony działacz społeczny nurkowania ekstremalnego niepełnosprawnych. Powyższe argumenty upoważniają do przedstawienia wniosku pod adresem Rady Wydziału Fizjoterapii AWF we Wrocławiu o dopuszczenie mgr Józefa Patkiewicza do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.